

DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-10>
УДК: 376-056.262.(045)

Катерина Анатоліївна Дмитренко,
ORCIDiD <https://orcid.org/0000-0002-4880-8274>,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна
dm_kat@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ЗОРОВОГО СПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ ЗІ ЗНИЖЕНИМ ЗОРОМ І СЛАБОЗОРИХ

У представленому авторкою огляді проблеми зорового сприйняття дітей з порушеннями зору на підставі аналізу психолого-педагогічних джерел стверджується, що особливості психічного процесу сприймання цих дітей багато в чому залежить від клінічної картини зорового дефекту та структурно-функціональних порушень зорового аналізатора. Зокрема, виявлено, що діти з косоокістю, амбліопією монокулярного характеру та із зниженням зору відчують значні труднощі під час визначення насиченості кольору, відтінків і освітленості предметів, а також величини об'ємних предметів. Ці особливості можуть впливати на функціональний стан дитини та зумовлювати особливі освітні потреби.

Ключові слова: зорове сприйняття, діти з особливими освітніми потребами, діти з порушеннями зору, соціальна реабілітація, корекційно-педагогічна робота, функціональні порушення зору.

Вступ. Політичні, економічні та екологічні утруднення, недостатня увага суспільства нашої країни до збереження та зміцнення здоров'я населення об'єктивно спричиняють зростання народжуваності дітей з порушеннями фізичного і психічного розвитку. За даними ВООЗ, у світі живе близько 1,5 млн сліпих дітей та кожну хвилину сліпне одна дитина, 12 млн дітей у віці до 15 років страждають на порушення зору (Доклад, 2000). Варто наголосити, що в Україні, як і в усьому світі, спостерігається тенденція до зростання кількості дітей із порушеннями в розвитку, поміж яких, за даними А. Шведова (2002, с. 21–24) та К. Щербакова (2002), щорічно виявляється великий відсоток дітей з порушенням зору. А. Костецька (2014) наголошує, що впродовж останніх 10 років значно зросла кількість дітей з патологією органа зору, адже щороку в дітей в Україні в середньому реєструється 840 тис. випадків офтальмологічних захворювань.

Розлади ока та зору несуть у собі серйозні наслідки для здоров'я, що призводить до зниження якості життя дитини. Вони пов'язані з втратою незалежності та зумовлюють виникнення труднощів соціального та освітнього інтегрування. Крім цього, багато розладів ока та зору є хронічними захворюваннями, які можуть впливати на дитину протягом усього її життя (Комплексне обстеження, 2019, с. 21). Результати наукових розвідок Є. Синьової, С. Рикова, С. Федоренко, С. Могілевського, І. Шаргородської, Л. Денисюк (2017) підтверджують, що наявність спектра порушень зорового аналізатора опосередковано викликає обмеження соціальних впливів, необхідних для повноцінного розвитку дитини у відповідні сенситивні періоди її розвитку. Зокрема, *специфічність властивостей сприймання* істотно обмежує взаємодію дитини з навколишнім світом: спостерігаються труднощі в пошуку та впізнаванні об'єктів, визначенні їх місця розташування та напрямку руху, в оцінці відстаней та величин, просторовій орієнтації та пересуванні в просторі, співвіднесенні почутого з конкретними образами об'єктів тощо.

Саме тому в ракурсі розбудови системи пропедевтики вторинних порушень (емоційно-

вольового, особистісно-поведінкового, а також психічно-пізнавального плану) у дитини із зоровими патологіями, сьогодні нагальним є екстраполювання особливостей зорового сприйняття дітей цієї групи та осмислення в цьому ракурсі психолого-корекційних впливів, а також організаційно-педагогічних можливостей їхнього інтегрування в сучасний соціум.

У сучасній науці існує значна кількість підходів до теоретичного осмислення проблем інвалідизації, зокрема, пов'язаної із порушеннями зорового аналізатора. Ці підходи визначають специфіку розбудови сучасних корекційно-реабілітаційних систем. Так, на основі соціоцентричних теорій розвитку особи Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Р. Спенсера розглядаються соціальні проблеми конкретного індивіда за допомогою вивчення суспільства в цілому. На основі антропоцентричного підходу, обґрунтованого в роботах різних авторів (Л. Виготського, Е. Еріксона, Ф. Гіддінгса, І. Кона, А. Мудрика, Ж. Піаже, Г. Тарда, Ю. Хабермаса та інших), розкриваються психологічні аспекти повсякденної міжособистісної взаємодії. У рамках структурно-функціонального підходу (К. Девіс, Р. Мертон, Т. Парсонс) проблеми інвалідності осмислюються з позиції специфічності соціального стану індивіда (модель ролі хворого Т. Парсонса), соціальної політики держави в ставленні до осіб з інвалідністю, діяльності соціальних служб тощо.

Метою статті є виявлення особливостей зорового сприйняття дітей з нормальним зором і слабозорих.

Для досягнення мети були використані **методи дослідження:** теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури та узагальнення отриманих результатів.

Класифікація дітей із зоровою патологією. На сьогоднішній день у тифлопедагогіці немає єдиного підходу до класифікації та розуміння особливостей стану зорових функцій, адже категорія дітей з порушенням зору вельми різноманітна і неоднорідна. Найбільш поширена класифікація дітей із зоровою патологією включає такі групи (Синьова, Федоренко, 2009):

1. *Сліни*. Цю групу складають діти з гостротою зору від 0 (0%) до 0,04 (4%). Однак, гострота зору не є єдиним критерієм сліпоти. До цієї групи належать також діти з візусом до 1,0 (100%), у яких межі поля зору звужені до 150 град. від точки фіксації у всіх напрямках. Вони обмежено використовують зір як у пізнавальній, так і в орієнтовній діяльності. Провідними для них є дотикове і слухове сприйняття. Навчаються представники зазначеної групи на основі системи Брайля.

2. *Слабозорі*. Діапазон зорових можливостей таких дітей дуже широкий і індивідуальний. До цієї групи належать діти з гостротою зору від 0,05 (5%) до 0,4 (40%). Крім того, до слабозорих відносяться діти з косоокістю і амбліопією в період застосування оклюзії на етапі плеоптичного лікування. У період первинної оклюзії зір працюючого ока дитини, як правило, не перевищує 0,1 (10%) – 0,2 (20%), на наступних етапах лікувально-відновної роботи до 0,5 (50%). Амбліопія і косоокість, обумовлюючи зниження гостроти зору і зорових функцій, неминуче стають причиною виникнення зорової депривації (Капська, 2005).

3. *Діти зі зниженим зором або з прикордонним зором між слабозорістю і нормою*. Відповідно до медичної статистики гострота зору в цій групі варіюється від 0,5 (50%) до 0,8 (80%). Для дітей другої і третьої груп зір є основним засобом сприйняття. Зоровий аналізатор залишається провідним в освітньому процесі. Залежно від функціональних порушень органу зору (гострота, поле, бінокулярність, світлокольорорізноманіття, фіксація погляду тощо) організується і методично направляє корекційно-педагогічна робота, визначаються різні ергономічні рекомендації (зорове, тактильне, фізичне навантаження, освітленість робочої поверхні столу тощо).

Сутність психічного процесу сприйняття. Зауважимо, що сприйняття є психічним процесом відображення предмета чи явища в цілому в сукупності його властивостей і частин. Сприйняття – це дуже складний, але разом з тим – єдиний процес, спрямований на пізнання того, що в даний момент впливає на нас.

Проаналізувавши наукові доробки Л. Кагана (2004), Л. Грачова (2005) та інших авторів, можемо дійти висновку, що сприймання, як і відчуття, можна класифікувати за різними ознаками. В основі однієї з класифікацій сприйняття лежать відмінності в аналізаторах, що беруть участь у сприйнятті. Відповідно до того, який аналізатор (або яка модальність) відіграє в сприйнятті переважну роль, розрізняють зорове, слухове, дотикове, кінестетичне, нюхове і смакове сприйняття. Зазвичай сприйняття – результат взаємодії низки аналізаторів. У всіх видах сприйняття тією чи іншою мірою беруть участь рухові відчуття. Різні види сприйняття рідко трапляються в чистому вигляді. Зазвичай вони комбінуються, і в результаті виникають складні види сприйняття. Так, сприйняття учнем тексту на уроці включає зорове, слухове та кінестетичне сприйняття. Розрізняємо також види сприйняття за ступенем участі в ньому вольових процесів (довільне і мимовільне).

Сприйняття – дуже складний, багаторівневий, системний процес, що виконує відбивну і регулятивну функції в поведінці людини. Фізіологічною основою сприйняття є процеси, що відбуваються в органах чуття, нервових волокнах і центральній нервовій системі (Синьова та ін., 2017). Протікання цих процесів ускладнюється тим, що воно тісно пов'язане з руховою діяльністю, з емоційними переживаннями, різноманітними розумовими процесами. Сприйняття і як процес, і як результат включає в себе минулий досвід, пам'ять, установки особистості. Багатовимірною ієрархією цього системного утворення включає відчуття, тією чи іншою мірою – деякі процеси уваги, пам'яті, мислення, а іноді емоційні та інші компоненти. Акт сприйняття пов'язаний з виявленням об'єкта, виділенням і розрізненням його ознак: яскравості, контрасту між світлими і темними частинами, кольору, контура, форми, розміру, розташування в просторі, орієнтації, його окремих деталей тощо. На основі комплексу ознак, їх мисленнєвого аналізу і синтезу формується зоровий образ, який зв'язується з образом-еталоном, сформованим у попередньому досвіді і збереженим у пам'яті. Порівняння може бути сукцесивним, що

складається з послідовного перебору й порівняння ознак, формується з образу і еталона, або симультанним – одномоментне зіставлення образу і еталона.

Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури дозволяє стверджувати: «У результаті порівняння здійснюється категоризація – віднесення образу, відповідного сприйманого об'єкту до певної категорії» (Капська, 2003). Зауважимо, що до властивостей сприйняття відносяться предметність, цілісність, константність, осмисленість (категоріальність), аперцепція і вибірковість. Відповідно зорове сприйняття можемо розуміти як формування і розвиток образу об'єкта в процесі відображення його властивостей. Зоровий образ складають у сукупності всі ознаки об'єкта; вони можуть зберігатися на різних рівнях пам'яті, вилучатися з неї з метою ідентифікації сприйнятого об'єкта.

Особливості зорового сприйняття дітей із слабозорістю та зниженим зором. Діти зі зниженим зором при деякій їх спільності з психофізичним розвитком сліпих і слабозорих дітей мають свої специфічні особливості в розвитку. Детально аналізуючи своєрідність монокулярного бачення, що характерно для даної категорії дітей, К. Плаксіна (1998) уточнює, що наявність такого бачення призводить до того, що страждає точність і повнота зорового сприйняття, вихованець не здатний визначити точне місце розташування об'єкта в просторі і його віддаленість, виділити об'ємні ознаки предметів, диференціювати напрямки. Порушення зорових функцій тягне за собою зниження швидкісних характеристик, точності, диференційованості, вибірковості, предметності, детальності (структурності), аперцепції, антиципації, константності та узагальненості (Плаксина, Григорян, 1993).

Освоєння предметного світу, розвиток предметних дій, де потрібний зоровий контроль і аналіз, у дітей з косоокістю і амбліопією відбувається складніше, вони носять уповільнений характер.

Далі К. Плаксіна (1998) зазначає, що труднощі дітей з косоокістю і амбліопією, що виникають у роботі з об'ємними матеріалами, і прагнення до безпосереднього контактування з

об'єктами. Також авторка розкриває загальну збідненість предметних уявлень і зниження рівня чуттєвого досвіду дітей за рахунок неточності, фрагментарності, сповільненості зорово-просторового орієнтування. Відтак через обмеження їхнього чуттєвого досвіду виникають значні труднощі в предметнопрактичному і словесному орієнтуванні в просторі. За рахунок монокулярного бачення в цих дітей орієнтування в просторі відбувається на рівні предметнопрактичних дій, оскільки багато з ознак зорово ними не сприймаються. Крім цього, у них відсутній чіткий зв'язок між просторовим розташуванням парно-протилежних напрямків свого тіла з їхніми словесними позначеннями. Відзначається нестійкість і фрагментарність просторових уявлень про своє тіло, а це, у свою чергу, робить неможливим практичне орієнтування «на себе» і перенесення дій у конкретні предметнопросторові ситуації. Дослідження особливостей дітей старшого дошкільного віку (6-7 років) показало, що у них існують труднощі орієнтації в ознаках і властивостях предметів навколишнього світу, а власні сенсорні можливості ними не усвідомлюються. У результаті К. Плаксіною (1998) встановлено: діти з порушеннями зору мають безсистемні і неточні відомості про власні сенсорноперцептивні можливості, про зовнішні ознаки, будову та функціональне призначення органів чуття, що не дозволяє їм активно включитися в процес компенсації власного дефекту.

У дітей з порушеннями зору майже відсутні орієнтація на нюх і смакові відчуття; при цьому вони можуть планомірно обстежувати предмети як зором, так і збереженими аналізаторами, спостерігається зниження їх перцептивної активності. Таким чином, слабозорі діти та діти із зниженим зором відчувають значні труднощі у визначенні насиченості кольору, відтінків і яскравості предметів, величини об'ємних предметів. Зауважимо, що сприйняття об'єктів уповільнене, фрагментарне, носить неточний характер, відрізняється вузькістю огляду, зниженням точності (Дашковська, 2020). Ось чому практичний досвід дітей з порушенням зору значно бідніший. Відтак недостатність зорово-

рухової орієнтації обумовлює помилки під час визначення правої і лівої сторін, позначення просторового розташування частин тіла, оволодіння просторовими термінами. Такі ознаки простору, як віддаленість, глибина, обсяг важко піддаються аналізу при монокулярному характері зору, що і визначає недостатність зорово-просторового орієнтування.

У дітей з порушенням зору *провідною залишається зорова орієнтація*, що відбивається на обсязі, якості і швидкості одержаної пошкодженим аналізатором інформації. Це впливає на збіднення чуттєвого досвіду дитини, утруднення орієнтування в просторі, дисгармонічний розвиток сенсорних і інтелектуальних функцій, що впливає на розвиток наочно-дієвого і наочно-образного мислення.

На сьогоднішній день тифлопедагогіка володіє арсеналом *засобів і методів навчання і виховання дітей з порушенням зору*. В освітніх планах передбачено проведення занять з охорони та розвитку зору і зорового сприйняття, на яких удосконалюється сприйняття глибини простору і сюжетного зображення, формується зорово-моторна координація, удосконалюються сенсорні еталони і уточнюються уявлення про навколишнє дійсність. Крім цього, оскільки для регуляції діяльності і поведінки дітей недостатньо тільки сенсорних даних, а важливі процеси виділення в них суттєвого та закономірного, визначення їхнього семантичного значення. У зв'язку із цим в процесі корекційної роботи необхідно формувати в дітей системний зоровий образ, що містить не тільки сенсорний матеріал, але й понятійні, семантичні компоненти.

Корекційно-реабілітаційна робота з дітьми із порушеннями зору має комплексний характер. Кожен з напрямків корекційно-педагогічної роботи (пошуковоорієнтовний, інформаційно-пізнавальний та регулюючо-контролюючий) реалізується за допомоги різноманітних організаційних форм, зокрема в навчальній діяльності, на корекційних заняттях тифлопедагога, загальнорозвивальних та виховних заходах (Синьова та ін., 2017). Н. Алєєв та Ю. Барінов (2016) стверджують, що якщо підійти до проблеми організації психокорекційної роботи комплексно, використовуючи найсучасніші

методи, то можна не лише компенсувати зоровий дефект, але й зменшити прояв самого порушення, підвищити самооцінку дитини, дати їй змогу повноцінно сприймати навколишній світ. Для досягнення позитивних результатів використовують лікувальну фізкультуру, гімнастику для очей, масаж, фізіотерапію, масаж. Вагоме значення мають пальчикова гімнастика, рухливі ігри, спеціальні рухливі ігри (Дзіндзюра, 2017, с. 20).

С. Федоренко та А. Дашковська (2019) в процесі пошукової роботи виявили, що ефективним засобом корекції пізнавальної, ігрової та трудової діяльності учнів зі зниженим зором є діяльність з виготовлення народної іграшки. Під час проектування освітнього середовища авторками були емпірично перевірені спеціальні організаційні та дидактичні педагогічні умови.

А. Харківська (2015, с. 171–184) зауважує, що розв'язання соціальних і освітніх труднощів дітей з порушеннями зору можливе за рахунок підвищення доступності ІКТ, запровадження репозитаріїв відкритого доступу з освітнім і науковим контентом, що уможливить альтернативні шляхи отримання знань попри часові чи просторові обмеження. На думку авторки, ІКТ може стати суттєвим чинником позитивних змін, адже їхнє застосування дозволяє залучити більшу кількість учасників освіти з меншими витратами, задовольнити вимоги соціальної справедливості для всіх груп населення, відкриває широкі перспективи для покращення якості освіти, її доступності для осіб з особливостями психофізичного розвитку, сприяючи рівному доступу до інформації та освітніх послуг, повноцінній і плідній суспільній інтеграції (Харківська, 2014).

Висновок та перспективи подальшого дослідження. Діти зі зниженим зором та слабозорі зазнають значних труднощів при визначенні насиченості кольору, відтінків та світлоти предметів, величини об'ємних предметів. Сприйняття об'єктів уповільнене, фрагментарне, має неточний характер, відрізняється вузькістю огляду, великою уповільненістю, зниженням точності. Недостатність зорово-рухової орієнтації

обумовлює помилки щодо правої та лівої сторін, позначення просторового розташування частин тіла, оволодінні просторовими термінами. Такі ознаки простору, як віддаленість, глибина, обсяг важко піддаються аналізу, що визначає недостатність зорово-просторового орієнтування. Проте в дітей зі зниженим зором та слабозорих провідною залишається зорова орієнтація, що відбивається на обсязі, якості та швидкості одержуваної пошкодженим аналізатором інформації. Наслідком цього є збіднення чуттєвого досвіду дитини, утруднення орієнтування в просторі, дисгармонійний розвиток сенсорних і інтелектуальних функцій.

Організація корекційно-педагогічної роботи з дітьми з порушенням зору повинна здійснюватися з урахуванням фізіологічних і психофізіологічних показників та мати комплексний характер. Вона має реалізуватися різноманітними шляхами в різних організаційних формах, серед яких є психогієна зору, фізіотерапія, засоби ігрової корекції, засоби ІКТ та інші. Врахування специфіки зорового

сприйняття дітей досліджуваної групи визначає пріоритетні завдання корекційно-реабілітаційної взаємодії, а саме: удосконалення сприйняття глибини простору і сюжетного зображення, формування зорово-моторної координації, удосконалення сенсорних еталонів, уточнення уявлень про навколишню дійсність, формування системного зорового образу, що містить не тільки сенсорний матеріал, але й понятійні, семантичні компоненти.

Оскільки переважна більшість дітей зі зниженим зором та слабозорих сьогодні навчаються в інклюзивних закладах загальної середньої освіти, робота в яких часто ведеться без урахування особливостей їхнього зорового сприйняття, що потенційно поглиблює вторинні порушення, нами розглядаються як перспективні подальші пошуки оптимальних моделей пристосування освітнього середовища закладів середньої освіти до особливих потреб дітей досліджуваної групи, а також формування інклюзивної компетентності психолого-педагогічних кадрів.

Література

- Алеєва Н. М., Барінов Ю. В. Діти з порушенням зору в умовах інклюзивної освіти : навч. метод. посіб. / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. Київ : Кафедра, 2016. 212 с.
- Грачев Л. К. Программа социальной работы с семьями, имеющими детей-инвалидов. *Социальное обеспечение*. 2005. № 9. С. 11–16.
- Дашковська А. В. Корекційна спрямованість формування образотворчої компетентності у молодших учнів зі зниженим зором засобом народної іграшки, дис. ...канд. пед. наук : 13.00.03 / Міністерство освіти і науки України національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Київ. 2020. 204 с.
- Дзіндзюра Ю. Порушення зору в дитячому віці та можливість їх корекції засобами фізичної терапії *Спортивна наука України* 2017. № 5 (81). С. 16–21. URL : <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/9960/1/644-1311-1-SM.pdf>
- Доклад о состоянии здравоохранения в мире. 2000. URL : https://www.who.int/whr/2000/en/whr00_ru.pdf, 2000
- Каган Л. Реабілітація – шлях до інтеграції у суспільне життя. *Соціальний захист*. 2004. № 12. С. 12–16.
- Капська А. Й. Соціальна робота: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
- Костецька А. О. Медико-організаційна технологія оптимізації моніторингу порушень зору у школярів автореф. ...канд.мед.наук : 14.02.03 / Міністерство охорони здоров'я України. Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика. Київ. 2014. 28 с. URL : <https://nmapo.edu.ua/zagruzka/DrAr/ArKostecka.pdf>
- Плаксина Л. И. Теоретические основы коррекционной работы в детских садах с нарушением зрения. Москва. 1998. 262 с.
- Плаксина Л. И., Григорян Л. А. Содержание медико-педагогической помощи в дошкольных учреждениях для детей с нарушением зрения. Москва, 1993. 225 с.

- Синьова Є. П., Риков С. О., Федоренко С. В., Могілевський С. Ю., Шаргородська І. В., Денисюк Л. І. Медико-психолого-педагогічні основи корекції зорових сприймань у дітей з порушеннями зору *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ; Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, м. Київ Випуск 56. 2017. 189–195. URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/31>
- Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка : підручник [Нац. пед. ун-тім. М. П. Драгоманова]. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 325 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34588>
- Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. Навч.-метод. посібник для соціальних працівників і соціальних педагогів / За ред. А. Й. Капської. Київ : ДЦССМ, 2003. 168 с.
- Федоренко С. В., Дашковська А. В. Формування образотворчої компетентності у молодших учнів зі зниженим зором про українську народну іграшку. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота)* : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2019. Вип. 1(1). С. 159–168. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-17>
- Харківська А. А. Дидактичний аспект управління інноваційним розвитком навчального процесу педагогічного ВНЗ. *Наукові записки кафедри педагогіки*, (26), 2015, С. 171–184.
- Харківська А. А. Комп'ютерна графіка в навчальному процесі як запорука підвищення рівня пізнання. *Наукові записки кафедри педагогіки*, (35), 2014. С. 176–183.

References

- Alieieva, N. M. & Barinov, Yu. V. (2016). Children with visual impairment in inclusive education: textbook : "Kafedra" Publishing (ukr).
- Dashkovskaya, A. V. (2020). Correctional orientation of junior students with reduced vision's art competence formation with the help of folk toys. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript. Thesis for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.03 / National Pedagogical Dragomanov University (ukr).
- Dzindziura, Yu. (2017). Visual impairment in childhood and the possibility of its correction by physical therapy *Sport Science of Ukraine* № 5 (81). 16–21. <http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/9960/1/644-1311-1-SM.pdf> (ukr).
- Fedorenko, S. V Dashkovska, A. V. (2019). Formation of art competence using the Ukrainian folk toy among younger schoolchildren with low vision. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy. (Series: Pedagogy. Social Work)*. Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education. Khortytsia National Educational Rehabilitation Academyll of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(1). 159–168. <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2019-1-17> (ukr).
- Hrachev, L. K. (2005). Program of social work with families who have children with disabilities. *Social security*. № 9. 11–16 (rus).
- Kahan, L. (2004). Rehabilitation is a way to integration into public life. *Social security*. № 12. 12–16 (ukr).
- Kapska, A. Y. (2005). Social work: textbook : Center for Educational Literature. (ukr).
- Kapska, A. Y. (Ed). (2003). Socio-pedagogical work with children and youth with disabilities. Handbook for social workers and social educators : DTsSSM (ukr).
- Kharkivska, A. A. (2014). Computer graphics in the educational process as a guarantee of increasing the level of knowledge. *Scientific notes of the Department of Pedagogy*, (35), 176–183 (ukr).
- Kharkivska, A. A. (2015). Didactic aspect of managing innovative development of educational process of pedagogical high educational establishment. *Scientific notes of the Department of Pedagogy*, (26). 171–184. (ukr).

- Kostetska, A. O. (2014). Medical and organizational technology for optimizing the monitoring of visual impairments in schoolchildren. Abstract of the thesis for the degree of Candidate of Medical Sciences : 14.02.03 / Ministry of Health of Ukraine. Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education. <https://nmapo.edu.ua/zagruzka/DrAr/ArKostecka.pdf> (ukr).
- Plaksina, L. Y. & Hryhorian, L. A. (1993). The content of medical and pedagogical care in preschool institutions for children with visual impairment. (rus).
- Plaksina, L. Y. (1998). Theoretical foundations of correctional work in kindergartens with visual impairment. (rus).
- Syniova, Ie. P. & Fedorenko, S. V. (2009). Typhlopedagogy: textbook: Publishing house of National Pedagogical Dragomanov University <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/34588>
- Syniova, Ie. P., Rykov, S. O., Fedorenko, S. V., Mohilevskiy, S. Iu., Sharhorodskal. V., Denysiuk L. I. (2017). Medical, psychological and pedagogical background for correction of visual perception in visually impaired children *Bulletin of Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Psychology*. National Pedagogical Dragomanov University; Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, Issue 56. 189–195. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/31> (ukr).
- The world health report. (2000). https://www.who.int/whr/2000/en/whr00_ru.pdf (rus).

ОСОБЕННОСТИ ЗРИТЕЛЬНОГО ВОСПРИЯТИЯ ДЕТЕЙ С ПОНИЖЕННЫМ ЗРЕНИЕМ И СЛАБОВИДЯЩИХ

Екатерина Дмитренко, кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной работы Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета, Харьков, Украина, e-mail : dm_kat@ukr.net

Автор в ходе анализа психолого-коррекционных источников, делает вывод, что процесс восприятия образовательного материала учащимися с зрительными нарушениями во многом зависит от клинической картины зрительного дефекта, от структурно-функциональных нарушений данного анализатора. Дети с нарушениями зрения испытывают значительные трудности при определении насыщенности цвета, оттенков и фотографии предметов, величины объемных предметов.

Определено, что в зависимости от функциональных нарушений органа зрения (острота, поле, бинокулярность, фиксация взгляда и тому подобное) организуется и методически направляется коррекционно-педагогическая работа, определяются различные эргономические рекомендации (зрительные, тактильные, физические нагрузки, освещенность рабочей поверхности стола и др).

Ключевые слова: зрительное восприятие, дети с недостатками зрения, социальная реабилитация, учебные заведения, образовательное пространство, коррекционно-педагогическая работа, функциональные нарушения зрения.

PECULIARITIES OF VISUAL PERCEPTION OF VISUALLY IMPAIRED CHILDREN

Kateryna Dmytrenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Social Work, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Kharkiv, Ukraine, e-mail : dm_kat@ukr.net

The author proved that limited opportunities in children manifest themselves in significantly limited life activities, which in turn significantly affect social maladaptation. A deep and comprehensive analysis is needed not only to understand modern experience in this field and successfully find a solution for this problem, but also to perceive the historical and pedagogical heritage of the past. Critical analysis of historical experience contributes to better understanding and eventual solving of the problems of modern typhlopedagogy.

The concept "visually impaired" is described. The categories of these children are defined. It is characterized that amblyopia is understood as various forms of decreased visual acuity caused by functional disorders of the visual apparatus. It is established that the term "strabismus" combines lesions of the visual

and oculomotor systems that are different in origin and localization, causing periodic or permanent deviation of the eyeball. The authors proved that amblyopia and strabismus, causing a decrease in visual acuity and visual functions, inevitably cause visual deprivation.

It is proved that children with strabismus and amblyopia of monocular vision experience significant difficulties in determining the color saturation, shades and lightness of objects, the size of three-dimensional objects. It is established that this causes the impoverishment of the child's sensory experience, difficulty in orientation in space, disharmonious development of sensory and intellectual functions, which affects the development of visual-effective and visual-imaginative thinking.

The author, in the course of analyzing psychological and correctional sources, concludes that the process of perception of educational material by students with visual impairments largely depends on the clinical picture of the visual defect, on the structural and functional disorders of this analyzer.

It is determined that correctional and pedagogical work is organized and methodically directed depending on the functional disorders of vision (acuity, field, binocularity, gaze fixation, etc.), various ergonomic recommendations are determined by the author (visual, tactile, physical activity, illumination of the working surface of the table, etc.).

The author proved that ICTs can become a significant factor of positive changes, because their application allows attracting more participants in education at a lower cost, meeting the requirements of social justice for all groups of the population, opens up broad prospects for improving the quality of education, its accessibility for people with special psychophysical development, contributing to equal access to information and educational services, full and fruitful social integration. Introduction of open access repositories with educational and scientific content will provide alternative ways of acquiring knowledge despite time or space constraints.

Keywords: *visual perception, children with special needs, children with visual impairments, social rehabilitation, educational institutions, educational space, correctional and pedagogical work, functional visual disturbances.*

Стаття надійшла до редакції / Received 30.10.2021

Прийнята до друку / Accepted 19.11.2021

Унікальність тексту 92 % (Unicheck ID1009858827)

©Дмитренко Катерина Анатоліївна, 2021

